

II

Bu ikinci konferansında, ilk konferansında başladığım bugünkü industri toplumunun yapısının (struktur) analizine, zarurî olmasına rağmen, devam etmiyeceğim; çünkü şimdiye kadar söylenilmiş olanlar sadece bir çok istikametlerde tamamlanabilecek olan ve sayısız tecrübî araştırmalarla pek çok istikametlerde geliştirilmiş olan bir taslaktır. Bugün daha çok (arzunuza uyarak), bugünkü toplum düzeninin ortaya koyduğu *tarih felsefesi* problemlerinden bahsetmek istiyorum. Bu düşünceleri açıklamak için *yığın hayatı* kavramını çıkış noktası olarak alacağım.

Son yirmi yılın literatüründe, hem de çok değerli literatüründe, başlıklarında yığın kavramını ve ondan türetilen kavramları (yığın insanı, yığınlaşma, yığın-çağı gibi kavramları) taşıyan çok sayıda kitaplar vardır. Bu kitapların yazarları arasında pek büyük adlar bulunuyor; sadece bir kaçını göstermek için sayalım: Ortega y Gasset, Hendrik de Man, Kari Jaspers; bütün bu adlar modern yığın kavramı üzerinde yapılmış olan tartışmaların yüksek bir seviyede olduğunu gösteren birer garantidir. Şüphesiz bunların yanında, tabii, yığın kavramının klişe söz haline getirildiği pek çok yazılar, makaleler, gazete makaleleri de vardır. Şu var ki içinde bulunduğumuz çağın hiçbir tasviri, hiçbir analizi, hiçbir teşhisi yoktur ki, içinde bu kavram bulunmasın; hattâ bu kavram pek çok da bir anahtar-kavram yahut hiçdeğilse bir nakarat gibi de ileri sürülür. Bunların hepsi şu düşüncede birleşiyor gibidirler: bugünkü hayatımız her şeyden önce bir yığın hayatıdır, yığının kanunlarına bağlıdır.

İster yüksek anlamında olsun, ister klişe söz anlamında olsun, yığın kavramının açık olarak belli bir değer karakteri, hem de negatif olan bir değer karakteri vardır. Bu kavramın bütün bir tarih felsefesini hem de kötümser bir şekilde kendi içinde sakladığı söylenebilir. Bir defa insan yığınlaşma artık bu durumdan kurtulmanın da mümkün olmadığı, olsa olsa zaman zaman bir kurtuluş olabileceği, meselâ tek kişinin kendi hayatı içinde bir çıkar yol bulabileceği hakkında bir duygu var, bu duygu da pek çok tarih felsefesi tezi olarak formüllenebilir. Hele yığın hayatı olayı doğrudan doğruya nüfus artmasının bir sonucu olarak gösterilirse (bu her za-

man olan bir şeydir ve akla da yakın gelir), yığın zorlamasından kurtulmuş bir sosyal yapıya, bir hayat formuna geri dönülebileceği hiçbir zaman düşünülemez gibi geliyor. Olsa olsa şu düşünülebilir: tek kişinin kendi hayat çevresini yığın hayatının tesirlerine karşı koyabilecek şekilde kurabileceği düşünülebilir. Ve yine ancak Jaspers'in kommunikation dediği şey de düşünülebilir: yani insanlar arasında tamamen şahsî olan münasebetlere önem vermek, bu münasebetler de, karakterleri gereği, yığınlaşmaya karşı muafırlar. Ama bütün bunlar bu problemin sadece individuel olarak çözülmesidir, gerçi bu çözümlüş değerlidir, ama yine de ancak ara sıra mümkün olan bir çıkış yoludur; ama bütün bunlar bu yığın hayatı dediğimiz genel olaydan hiçbir şey değiştirmez, daha çok onun varlığını hesaba katmak zorunda bırakır.

Yığın ve yığın hayatı olaylarının kendilerini daha yakından tahlil eder ve duygularla yüklü klişe sözlerden kurtulup, sosyolojik yapı kavramları kurmayı denerseniz, günümüzdeki yığın hayatının ortaya çıkardığı tarih felsefesi problemlerinde de bir az daha ilerlenebileceğini sanmak istiyorum. Gerçekten de sosyoloji, yığın hayatı fenomenleri üzerinde uzun zamandanberi gayretle çalışıyor, bilhassa «yığın psikolojisi» Gustave Le Bon'un ünlü kitabı «La psychologie des foules» denberi sosyal - psikolojinin geniş bir dalı olmuştur.

Bilhassa normal sosyal yapının gevşediği yahut çözüldüğü yerlerde beliren kollektiv duygular ve tepkiler inceleniyor : meselâ bir panikte, bir yere toplanmış, ama organize olmamış bir kalabalığı kuvvetli heyecanların sarmasında, meselâ açlık yüzünden olan ayaklanmalarda, hattâ heyecanlı bir futbol maçı seyreden halkta olduğu gibi. Şimdi deniyor ki bu gösterilen misallerde yığın hareketleri bize saf hallerile verilmişlerdir. Bilhassa buralardaki insan kalabalıklarının yapı bakımından bir iç düzenleri yoksa, yani bunlar sadece rastgele bir araya toplanmış ve birikmiş bir küme ise. O takdirde belli bir takım psikolojik kanunlar tesirlerini gösterirler : bu insanlar, çocuk ve iptidailer gibi, son derece anlık yaşarlar, bir an'a bağlıdırlar; taklit, telkin, benzeşme mekanizması onlarda pek kolaylıkla ve şiddetle işler; tek insanda normal olarak tesirini gösteren engellemeler ortadan kalkar; bütün duygular taşkınlığa doğru, ama herşeyden önce tek yanlı olmağa doğru bir istidat taşırlar, öyle ki, o anda hâkim olan bir duygu bütün öteki duyguları yok eder; demek ki yığın içinde bulunan insanlar tek başlarına olduğundan çok daha fazla impulsiv'dirler, hem daha cesaretli hem daha korkak,

hem daha iyi yürekli hem daha zalimdirler; kısaca: tek kişi böyle bir yığın içine çekilip sürüklenir, yığın tarafından yutulur, adetâ kendi kişiliğini kaybedercesine yığının içinde kaybolur.

Bu gibi pek çok defalar ispat edilmiş ve tamamen güvenilir olan bu sonuçlarla modern yığın hayatı problemine yaklaştığı zaman, insan bir hayal kırıklığına uğrar : bu durum içinde bu problemin bilgi değeri pek azdır. Bu çeşitten yığın heyecanlarının ve yığın hareketlerinin her çağda, burjuva toplum düzenlerinde olduğu gibi feodal sistemlerde de, köylerde olduğu gibi büyük şehirlerde de, antik ve orta çağın pazaryerlerinde olduğu gibi yeni çağın caddeleri ve meydanlarında da ortaya çıkmış olmasının bizi şüpheye düşürmesi gerekir. Olsa olsa «publik», «yığınların yaptığı gösteriler», «sıraya girme (kuyruk yapma)», «bir cereyan içinde birlikte akma» gibi - iç yapıdan mahrum büyük insan kalabalıklarının ortaya çıktığı durumların modern hayatta eskisinden çok daha fazla olduğu söylenebilir (ki gerçekten de bu böyledir). Ama bu vakıa eski yığın kavramını günümüzün toplum durumuna uygulamaya, hele bunu kendi asıl özelliği ve problematiği içinde yorumlamaya yetmez.

Çünkü iki halde de yığın olarak tasvir edilen şey, yakından bakılınca pek farklı bir şeydir. İşletmelerdeki, taşıtıardaki, her çeşit gösterilerdeki yahut hattâ (politik bir sistemin kurmuş olduğu) yığın organisationlarındaki modern yığın, yapı (struktur) bakımından yığın psikologisinin tasvir ettiği bu «foules» den büsbütün başkadır. Bunlar ne hür olarak kaynaşır ne de dalgaları; bunlar tek kişiyi kendi içine çekip sürükleyen kollektif bir heyecanın süjesi değildirler. Herşeyden önce de yapıdan mahrum değildirler. Bunlar ince ama sağlam bir takım ipler gibi bir takım organisation - çizgileriyle örülmüşlerdir - meselâ caddelerde yığınların gidip gelmesinde (trafiğinde) olduğu gibi tamamen formel bir takım düzenlemelerde, yahut totaliter rejimlerdeki yığın organisationlarındaki kati bir destekte gördüğümüz gibi. Elden geldiği kadar basit, derin olmayan bir misal düşünelim: gidiş gelişin en yüklü olduğu bir zamanda hareketli bir büyük şehir caddesinin tablosunu gözönüne getirelim. Burada yığın, görülmez, yürüyen bir band tarafından hareket ettiriliyor, bir takım işaretlerle yönetiliyor gibidir, bir yığın insan ki, birbirinin yanından geçip gitmektedirler - öyle yığınlar ki bunlar içindeki insanların individuel içgüdüleri hiçbir şekilde birleşmezler, ama yine de tam bir kesinlikle önceden hazırlanmış kanallara doğru götürülmektedirler: sosyal yapılar hakkında biraz bir görüşü olan kimsenin, bütün bunların yığın hareketi olarak beliren

bir halk bayramından yahut bir Bastil'e hücumdan, kısaca foules psikolojisi kanunlarını kendilerinden türettiğimiz şu yığın heyecanlarından yahut yığın hareketlerinden büsbütün başka bir durum olduğunu kavraması gerekir. İlk misallerde tek kişinin yığın tarafından emilip yığın içinde yok olmasına karşılık, burada durum tersine olur: tek kişi aynı zamanda etrafından ayrılır, yalnızlaşır.

Şu halde modern yığın hayatının karakterini belirtmek için gelişmiş bir endüstri toplumunun içinde kurulmuş olan ve modern hayatı kuşatan organisation cihazının bir analizini yapmaktan başka bir yol yoktur. Bugünkü hayatın yığın karakteri kendi gerçek temelini bu sosyal cihazın kurumlarında bulur ve bundan dolayıdır ki bugün yığının ne demek olduğunu bu cihaz içinde tanımamız gerekir. Şu halde yığın hayatının problemiği bizi yeniden endüstri sisteminin yapı bakımından analizine götürür. İlk konferansında böyle bir yapı (struktur) analizi için bazı esaslar göstermişim — meselâ aralarında gittikçe daha çok denkleşen (muvazeneye varan) istihlâk ihtiyaçları ile istihlâk alışkanlıkları olgusu — şimdi bunlara bir şey daha ekliyeceğim.

Günümüzün toplumunu boydan boya kaplamış olan kurumlar, organisation'lar ve düzenlemelerin çok karışık örgüsü, gerek bütünde gerek bütünün parçalarında o şekilde kurulmuştur ki, insan daima ancak belli bir bakımdan bu örgü ile münasebetedir. İnsan bütün kişiliği ile bu örgünün içinde yer almaz, ancak sosyal hayatta üzerine aldığı herhangi bir görev yüzünden bu örgü ile temasa geçer, meselâ gidış gelışe (trafik) katılan biri olarak, satıcı olarak yahut iş-kuvveti olarak, yahut seçmen olarak. İnsanların bu örgü ile münasebete geçip geçmemesi, geçeceklerse ne zaman ne bakımdan ve ne dereceye kadar geçecekleri görüşü, insanları adetâ bürolardaki Hollerith-kartları (delikli fişler) gibi tasnif ettirir ve aynı delikleri olanlar hep birarada yer alırlar. Başka sözlerle söylersek soru formülleri ve modern idare tekniği dediğimiz modern belâlar bize bugünkü toplum düzenimizin reel yapısından bir şeyler göstermektedirler; bunlar bize şunu gösteriyorlar, bugünün insanı hiçbir zaman kişiliğinin bütünü ile değil, ancak bir takım kategoriler altında, çağrılan bir numara olarak gözönünde bulunduruluyor, bir de bu insan pek çok kendisini, aynı talii taşıyanlarla, yani ekseriya hiç tanımadığı kimselerle geçici ve değişen grupların içine yerleştirilmiş buluyor. Bunlarla da bugünkü hayatımıza bir yığın hayatı karakterini kazandıran bir takım çizgilere işaret etmiş oluyo-

ruz. Öbür yandan da eski yığın kavramından böylece ne kadar uzaklaşmış olduğumuzu görüyorsunuz.

Şimdi bu istikamette ileriye doğru bir adım daha atalım! İleri endüstri toplumu, her tek insanı mecburi olarak büyük ve daima büyüyen bir çevre içine alır. İhtiyaçlarımızın kendi evimizin içinde giderilmesi ve yakınımızdaki, görebildiğimiz çevre içindeki hayat için zarurî olan eşyanın elde edilmesi ortadan kalktığı ölçüde, yaptığımız ve ihtiyacımız olan her şeyle, satın aldığımız ve ortaya koyduğumuz her şeyle birlikte, emtia ve iş pazarları ile, nihayet büyük politik münasebetler sistemi ile gittikçe daha bağlı oluruz, - ve bu bağlılıklar dünya ölçüsünde genişler, böyle olunca da tek kişi için artık görülemez ve tesir edilemez hale gelirler. Artık bizim olan ve hâkim olduğumuz bir çevrenin ortasında değil, bir çok sistemlerin kesişme noktasında bulunuruz, ve bu sistemlerin herbirinden bir takım dalgalar, konjonktürler, itilişler, sürükleyişler, ama aynı zamanda bir takım arızalar da doğar, bunlar isterlerse çok uzak bir noktada bulunsunlar yine de kaçınılmaz bir şekilde bize de tesir ederler.

Ve bundan da şu çıkar; bütün bunların sonucu yığındır. Çünkü insan şimdi büyük kısmını kendisinin kontrol edemeyeceği, anlamadan benimsemesi gerektiği haberlere bağlıdır - tıpkı modern eşyanın meselâ bir elektrik süpürgesinin yahut bir radyo cihazının kullanacaklar tarafından tam bir iç rahatlığı içinde anlamadan alınması gibi. Büyük problemlerin, meselâ politik bir kararın sözü geçtiği yerlerde bu haberler çokluk ideologileri haline gelirler ve insanın bunları kendi tecrübeleriyle tamamiyle destekliyemeden olduğu gibi kabul etmesi gerekmektedir. İnsan, haberler cihazının haklı veya haksız olan şeyler üzerine yaydığı raporların, yorumların ve parolaların eline düşmüştür, ve zamanla bunlara karşı mukavemetini kaybeder. Herşeyden önce bir kişi olarak yaşayabilmesi için, insanın kendi tecrübelerini yaşayabilmesi gerekir. Bu imkânın ortadan kalktığı yerde, yani normallaştırılmış ve olmuş bitmiş olarak ileri sürülen tecrübelerin yaşanıldığı yerde, yığın ortaya çıkar.

Kolaylıkla daha bir çok karakteristiklerle tamamlanacak olan bu analizlerin sonucunu şöylece toplayabilirim : Modern yığın hayatının gerçek temeli, endüstri toplumunun geliştirmiş olduğu sosyal cihazın özel yapısındadır ve bugün yığının ne demek olduğu, ancak bu temelden adım adım ilerliyerek geliştirilebilir. Şimdi yeneden ele alacağım tarih felsefesi problemi de ancak bu yolda doğru olarak farmüllenebilir.

Burada ilk olarak ortaya konulması gereken ilk kategori, *yabancılaşma* kategorisidir. Bu yabancılaşma kategorisini Hegel gençliğinde ileri sürmüştü ve şu demektir: sosyal bir sistemin kurumlarıyla bu kurumlarda yaşayan insanlar arasında bir yandan öyle bir münasebet vardır ki, bu kurumlar bu kurumlarla ilgili insanların ve onların hayat - düzeninin tam bir ifadesidirler, tıpkı Polis'in (Şehir Devleti) 6. ve 5inci yüzyıllarda yaşayan Yunanlıların tam bir ifadesi olduğu gibi. Öbür yandan şu da olabilir : İnsanlar beraberlik hayatlarını düzenliyen öyle bir sosyal cihazın içine yerleştirilmiş olurlar ki, zu cihaz onların karşısına onları ezen ve kendisile kaynaşamayacak, yabancı dış bir düzen olarak çıkar. Bu düzenin, bizim de anlayabileceğimiz, tarihî gelişmeler içinde yavaş yavaş şekillenmiş olmasının ve bu düzenin pek tabii olarak insanların kendisi tarafından parça parça kurulmuş olmasının bir önemi yoktur (çünkü elbette bu düzen gökten düşmemiştir). İnsan, kendisinin yaratmış olduğu bir dünyada kendisini kaybedebilir de. Bu dünya, bu insan için öyle bir çevre olabilir ki, bu çevreye insan az çok uyabilir, bunun içinde varlığını ayakta tutabilir, ama bütün kişiliğini gösteremez. Hegel'in yabancılaşma kavramının meydana çıkardığı önemli buluş işte budur.

İnsanın istediğinin yerine geldiği iddiaları ile insanın varlığını destekliyen sosyal düzenlerden hiçbir zaman yığın çıkmaz. Ancak sınır - fenomen olarak ve sosyal düzenin gevşediği yerlerde, meselâ bu düzeni kollektiv psikozların kapladığı yerlerde, daha önce bahsettiğim yığın heyecanları ve yığın hareketleri meydana gelirler. Yabancılaşma durumunda ise yığın, hem de kelimenin modern anlamı ile yığın hayatı, sosyal alanın normal bir halidir. Tarih felsefesi açısından, yani modern yığın hayatının geleceği sorusu bakımından bundan nasıl bir sonuç çıkar?

Günümüzün Amerikan Sosyolojisi ve sosyal - psikolojisinde *wy-ma* kavramı ana-kavram haline gelmiştir: adaptation, adjustment, conditioning bu husustaki kelimelerdir. Bu kavramdan pek doğru olarak şu anlaşılmaktadır : modern toplumun sosyal cihazı, bir yabancı çevre olarak, insanın uymak zorunda kaldığı bir ikinci, sun'î tabiat olarak insanın karşısına çıkmaktadır, bu da hayvan türlerinin, soylarının gelişmesi sırasında, kendi çevrelerine uymuş olmalarından başka bir şey değildir. Doğru olarak bilinmektedir ki, bu sosyal cihaz, uymayı, hattâ relativ olarak, kolaylaştırır, çünkü bu sosyale cihaz, insanı hiçbir zaman bütünü ile değil, sadece kesin olarak tarif edilmiş görevlerinin bir kısmı ile gözönünde bulundu-

rur, ama öbür yandan bu sosyal cihaz, insanı uymaya zorlar, çünkü pratikte yapacak başka bir şey yoktur. Böylece uyma sadece umumî hayat alanı ile, meselâ sadece trafiğin düzenlenmesile, iş bakımından işletmeler içinde yer alma ile, organisation'lara ve bu gibi şeylere katılma ile değil, aynı zamanda ve özellikle de hususî hayat alanı ile de ilgilidir Gündüzün yürüyen bir bandda yahut büroda çalışan bir kimse paydostan sonra sinemada ve yahut da pazar günü sporda seyirci olarak ilgilerini ortaya koyar. Buralarda da sosyal cihaz, insanı o görünmez yürüyen bandları üzerinde sürükler: insan hür olduğu duygusunu taşısa da, yine de bu bandlar üzerinde sürüklenmektedir. Kurumlar ve eğlence yerleri tarafından hayat bu insanın elinden alınmıştır, hiç değilse bu hayat öteki pazarlardan alınan eşya gibi kullanılmaya hazır olarak sunulmaktadır. İnsan yaşamıyor, yaşatılıyor. Ondan istenilen tek şey uymasındır, elinden geldiği kadar, tâ içine kadar uymasındır. Uyma, gerçekten, modern medeniyet sistemi içindeki davranmanın ruhudur.

Bu uyma kavramında kapalı olarak (bazen de hattâ açık olarak dile getirilmiş bir şekilde) bütün bir tarih felsefesi saklıdır, hem de çokluk iyimser bir tarih felsefesi. Bu tarih felsefesinin ana düşüncesi şudur : medeniyetimiz gittikçe bir cihaz oluyorsa, insan da bu cihaza pekâlâ alışabilir. İnsan bu cihazla içli dışlı olabilir, ona hâkim olmasını öğrenebilir, bu takdirde bu da insanla nesne arasında pek temiz bir münasebettir. Ve, deniyor ki, bugünün insanı buna doğru gitmektedir de. Motör, bize artık hiç te yabancı değildir, ve günlük hayatımızı bir balıkçı gibi kaphyan karmaşık kurumlar bizi artık ürkütmüyorlar, çünkü artık bu kategoriler içinde düşünmeyi öğrendik, çünkü artık bunların her ikisinin de bizden ruhumuzla katılmayı istemediklerini, bizden sadece gayeye ve oyun kurallarına göre bir birlikte oynamayı istediklerini kavramış bulunuyoruz.

Uyma kavramının iyi ve sağlam tarafı yabancılaşma olgusunu inkâr etmemesi, onu hesaba katmamasıdır. Bu kavramın, natürlist bir rengi olmasına rağmen, tarihî durumun karmaşıklığından haberi vardır, bir medeniyet sisteminin insana pek çok yabancılaşmış olabileceğini, öyle ki bu sistem içinde yaşamak için insan tabiatında bir çok değişikliklerin, fedakârlıkların, bir çok şeylerden vazgeçmenin zarurî olduğunu bilmektedir. Ancak bu kavramın sınırı şuradadır : bu kavram sadece ayakta kalabilmeyi ve dayanabilmeyi düşünüyor, yani bu kavram her norm'u, nasıl ve ne için yaşanması gerektiğini dışarda bırakır, bunu gözönünde bulunduramaz, yahut

hiç olmazsa bunu parantez içine ahr. Bundan dolayı sadece bu kavramla endüstri sisteminin bütün bir tarih felsefesini yapmak imkânsızdır.

Meselâ, kaplan yahut kartalın, norm kavramı dışarda bırakıldığı yahut parantez içine alındığı müddetçe, kaplan ve kartalın kafesin hayat şartlarına iyi uydukları hükmü tamamen doğru olurdu. Bu durumda böyle bir hüküm doğrudur, çünkü burada hayvanların sadece seyredilme bakımından dayanmaları bahis konusudur. Yığın hayatı içindeki insan hakkında biraz önce söylediklerimizin aynı hayvanat bahçesindeki böyle bir hayvan hakkında da söyleyebiliriz : bu hayvan yaşamıyor, yaşatılıyor. Günün belli saatlerinde yiyeceğini alan bir yırtıcı hayvan aşağı yukarı, yaşamıyan, yaşatılan bir canlı varlığın saf bir halidir.

İnsanın norm kavramı gerçi parantez içine alınabilir (uyuma kategorisi içinde bu kavram parantez içine alınmıştır). Ama bu kavramı dışarda bırakamayız. Bu kavramın içindeki ilk şey, insanın kendi hayatını sürmesidir. Şu halde buradaki problem insanın yığın hayatı halinde yaşamakta devam edip edemeyeceği değil, bu sistemle insanın başa çıkabilip çıkamayacağı, yani insan olarak bu sistem içinde var olabilip olamayacağıdır. Pek çok ciddi kimseler bunun imkânsız olduğu, ve yabancılaşma durumunun, yani yığın hayatı durumunun hep böyle kalacağı (yahut bunu göremeyeceğimiz kadar uzun bir zaman için göze almak gerektiği) kanaatindedirler. Son onyılların önemli literatürünün büyük bir kısmı, medenîleşme cihazı içinde insanın ümitsiz esaretini ve hürriyet bakımından olan başarısızlıklarını kaydetmeyi ve ilerliyen yabancılaşma mantığı üzerinde cesurca düşünmeyi kendilerine iş edinmişlerdir. Bu sadece bir sensation yaratmak olmayıp aynı zamanda olayların açık bir bilançosunu vermek denemesidir.

Buna rağmen bu durumda positiv imkânların düşünülmesi gerektiğini sanıyorum. Bilim, şüphesiz teselli etmek yahut olamı haklı çıkarmak için değildir. Ama problemleri doğru olarak koymaya kabiliyetlidir ve bunun için vardır. Burada şunu hatırlatalım ki, insanlık tarihinde çok defa insanla insanın kendi yarattığı yaşama dünyası arasında bir çok defalar pek kuvvetli yabancılaşmalar ortaya çıkmıştır, ama bunlar aşılmışlardır, yani bu devirlerin arkasından insanın insanlığına uygun yeni bir devir gelmiştir. Şu halde yabancılaşmanın bir çıkmaz sokak olması gerekmez. Yabancılaşma büyük bir geçişin ve bizi yeni çağa götüren bir dar geçitin belirtisi de olabilir.

İnsan başboş dolaşan bir varlık olmaktan çıkıp bir yere yerleşince, yere çakılan dört kazık da kendisine çok yabancı gelmiştir - bunları ve bunlarla ilgili olan her şeyi yabancı bulmuştur : sahip olduğu şeylerin ve kurumların yerleşmiş olması, ölülerinin ve tanrılarının yerleşmiş olması, devamlı olarak bakmak zorunda kaldığı toprağı, kendisini de sınırlayan sınırları, bütün bunların hepsi kendisine yabancı gelmiştir. İnsanlık bu yabancılaşmayı benimsemiştir ve onu verimli bir şekilde kendi insanlığına katmıştır, yalnız bu, birdenbire olmamış, safha safha olmuştur : Yüksek kültürlerin bütün tarihinin konusu budur. Bütün bunlar ne gibi fedakârlıklar, kayıplar, insan tabiatındaki değişiklikler bahasına elde edilmiştir, bunu tamamiyle takdir edemeyiz, çünkü insan kavramımız, Neolitik devirden beri, bir yerde yerleşmiş insana göre ayarlanmıştır ve biz bugün gezginci bir hayatın zevkini, gerginliğini, hükümran ruhunu ve tehlikelerini tasavvur edemeyecek haldeyiz. Olsa olsa tarih - öncesi devirlerine ait bir müzede yontmataş devrine ait şekillerin hür genişliği ile cilâltaş devrine ait şekillerin darlığını karşılaştırsak, insanlığın o zamanlar içinden geçmiş olduğu tehlikeler hakkında bir şeyler sezeriz; bu tehlikelere elbette «modern yığın hayatı» denemez, ama bunlar bir köksüzleşme, dümdüz olma, tabi olma da demektirler. Mythos'lar ve dinler bu tehlikeli geçişi çok keskin bir şekilde işlemişlerdir.

Bugün, insana, bir hayat sistemi de yabancı geliyor : bu sistemin ilkesi (prensip) ev değildir, makinedir. Şu halde doğru olarak ileri sürülebilecek soru şu olabilir : sun'î olarak yaratılmış bir çevrede, bir yeni temel üzerinde, insanı eksiltmeyen, insanın aslı ve yaratıcı kuvvetlerini işleten bir hayat kurmak mümkün müdür, değil midir? Bu soruyu tam bir evetle cevaplandırmak tamamen imkânsızdır, çünkü tarihin ön cephesi her zaman açıktır, ve her yeni başlangıç başarısızlığa da uğrıyabilir. Aynı şekilde, başarıya ulaşırsa da, bu geleceğin içinin nasıl olacağını önceden söylemek de imkânsızdır. Ama geleceğe doğru ilerliyen tarih süreci bugünkü dünyamızı çok çeşitli canlı bir tablo olarak bize gösteriyor.

Çünkü endüstri sistemi, 20 nci yüzyılda, ilk ortaya çıktığı Avrupa memleketlerinden bütün dünyaya yayılmaya başlamıştır. Hep yeni memleketler, hep yeni kıtalar bu sisteme katılmışlar yahut bu sisteme açılmışlardır, insanca en kalabalık milletlerle büyük yerler ancak günümüzde bu sisteme girmeye başlamışlardır (Hindistan, Çin). Bu süreç, teknik anlamında, sadece elektrikleşme ve endüstrileşme olarak gelişmiyor ve bu süreci göstermek için Amerikanlaş-

ma klîşe sözü de artık çoktan yetmez olmuştur. Milletler tarihlerinin mirası olarak içlerinde taşıdıkları insan enerjisini bu sürecin içine koymaktadırlar. Bu arada vitalite, ahlâkî karakterler, manevî kuvvetler bakımından nelerin seferber edilmekte olduğu pek kesti-rilemez. İlerde dünyamızda kuvvetlerin nasıl dağılıp yayılacağını işte bu seferber edilen enerjiler tayin edecektir. Ve endüstri siste-minin kendisinin ne olacağını da yine bu tayin edecektir. Bir son yahut insanlık tarihinde yeni bir yaş - çemberi.

Çeviren : Dr. *Bedia AKARSU*